

Livet på gården i 1950-årene

Utvikling av Trøndelagstunet på Norsk Folkemuseum

Kari Bjørg V. Halvorsen, oktober 2008

Livet på gården i 1950-årene

Utvikling av Trøndelagstunet på Norsk Folkemuseum

Prosjektbeskrivelse

Kari Bjørg V. halvorsen, oktober 2008

Innledning

I Trøndelagstunet på Norsk Folkemuseum signaliserer en stor, rød låve en nær og kjent fortid – 1950-tallet – mens de andre bygningene viser en fortid langt tilbake til 1700- og 1800-tallet. Dette tunet skal nå ferdigstilles som et eksempel på 1950-tallets gårdsbruk i Trøndelag, med vekt på boskikk og produksjon. Museet ønsker å løfte frem dette spesielle tiåret som var en periode med store forandringer på mange områder, et tiår med nye impulser og ny teknologi som medførte endringer i vaner og i arbeids- og driftsmetoder, i landbruket så vel som i hjemmet. I løpet av 1950-tallet utkonkurrerte traktoren hesten i gårdsarbeidet, kjøleskap og fryseboks ble et supplement til stabbur og matkjeller, og vaskemaskinen var på vei til å overta tungarbeidet med klesvasken. Dette 20. århundrets ”hamskifte” skal gjøres tydelig gjennom formidlingen av gårdstunet.

Trøndelagstunet på Norsk Folkemuseum ble påbegynt i 1920-årene, med to eldre våningshus; en typisk trønderlån fra Stiklestad Vestre i Verdal og et hus fra Hovde på Ørlandet. Ved gjenreisningen ble bygningene tilbakeført til tiden omkring byggeårene, og slik står de fremdeles. Da museet på 1990-tallet gjenopptok arbeidet med å fullføre tunet, ble det besluttet å anskaffe en driftsbygning fra nyere tid; den store, røde låven, som er en viktig del av norsk landbrukshistorie. I 2000 begynte oppføringen (med eksterne tilskott) av en slik låve, fra Elnan Vestre i Beitstad. Hovdehuset ble flyttet til motsatt side av tunet, for å gi plass til låven og for å gi tunet firkantformen som er typisk for Trøndelag. Låven er oppført, men innredningsarbeidet gjenstår. Et stabbur fra Koa på Inderøy ble anskaffet i 2004 og gjenoppført, men er ikke ferdig innredet. Planering og tilplanting av selve tunet er nesten ferdig, mens opprusting av det øvrige uteområdet til 1950-talls karakter ikke er ferdigstilt.

En oppgradering av Trøndelagstunet i tråd med målet vil implisere alle bygningene samt uteområdet, men i særlig grad låven og Stiklestadlåna. For låvens del innebærer det fullføring av omfattende innvendige byggearbeider. For Stiklestadlåna betyr det bygningstekniske utbedringer samt en fullstendig ominnredning. Disse bygningene vil være sentrale i formidlingen av tunet, og oppgraderingsarbeidene er helt nødvendige for at tunet skal kunne fungere etter målsettingen.

Tunet som helhet skal formidle Trøndelag og 1950-tallet gjennom dagliglivets gjøremål på gården, og publikum skal kunne delta aktivt. Trønderlåna skal gi et troverdig tidsbilde av et hjem i den tiden. Driftsbygningen vil bli tilrettelagt for levende og deltakende formidling. Formidlings- og aktivitetsrom skal bygges ved siden av rom for husdyr, rom for redskaper samt vognskjul. I dyrerommene gjenbrukes noe av originalinnredningen. De vil vise mindre utsnitt av et tradisjonelt femtitalfsjø og skal huse dyr i forbindelse med formidlingsopplegg. Femtitalfsjødelen og aktivitetsrommene skal virke **sammen** i formidlingen. En samhandling mellom realistisk innredete rom i alle bygningene og rom spesielt innredet for aktiviteter i låven gir gode muligheter for en engasjerende formidling av livet på gården.

Det legges opp til at Trøndelagstunet får en sentral rolle i museets landbruksaktiviteter i samarbeid med Bygdø Kongsgård, som skal utvikles til et opplevelsessted for moderne og historisk landbruk spesielt rettet mot barn og unge. Kongsgårdens gårdsbruk viser det moderne landbruket, og en planlagt oppsetting av en 1860-tallsgård fra Valdres på området vil, sammen med Friluftsmuseets gårdstun, gi et bilde av det førindustrielle landbruket. Trøndelagstunets formidling av 1950-tallslandbruk blir et viktig mellomledd. De forskjellige formidlingstiltakene skal koordineres og vil totalt sett kunne gi helhetlige opplevelser, og hver for seg formidle det spesielle.

Mål

Trøndelagstunet skal utvikles og ferdigstilles som et eksempel på 1950-tallets gårdsbruk i Trøndelag, med vekt på boskikk og produksjon. Tunet skal vise en gård slik det kan ha vært i slutten av 1950-årene, med tre generasjoner; bonden og kona, etablert rundt 1950, og barna deres, samt de eldre på gården, kårfolkene. Landbruket og dagliglivets gjøremål inne og ute på en gård i den tiden skal være det sentrale i formidlingen. Det vil bli utviklet ulike typer formidlingsopplegg for tunet, med hovedvekt på levende formidling og aktiv deltakelse fra publikum. Formidlingstilbudene skal være varierte og rette seg mot et bredt publikum, men barn og unge skal prioriteres i særlig grad.

Formidling

Trøndelagstunet skal formidle 1950-tallets karakter av ”hamskifte”, slik det kunne komme til uttrykk på en trøndergård. Det skal fokuseres på de store omskifter i tiden, med nye impulser og ny teknologi, og på brytningene mellom det gamle og det nye. Formidlingen vil vise hvordan dette virket inn på folks holdninger og vaner og på arbeids- og driftsmetoder.

Tunet skal være åpent hele året. I sommersesongen og på arrangementsdager vil det bli tilbud for både barn og voksne. I tillegg utvikles pedagogiske opplegg for elever i grunnskole og videregående skole.

Trøndelagstunet blir et sentrum på museet for landbruksformidling og for formidling med aktiv deltagelse fra publikum. I tunet ønsker vi også å presentere 1950-tallets landbrukssamfunn gjennom ulike innfallsvinkler og ved hjelp av ulike sanser.

Tunet skal fremstå som en helhet der hver bygning, låna fra Stiklestad, kårstua fra Hovde, låven fra Elnan og buret fra Koa, har sin opprinnelige funksjon på gården. I tillegg skal en i de forskjellige bygningene kunne ta til seg kunnskap om samfunn og landbruk på 1950-tallet på forskjellige måter.

I Stiklestadlåna ønsker vi ved et realistisk bomiljø og rollespill som formidlingsform å formidle endringer og verdier på 1950-tallet. I låven fra Elnan blir det kontakt med dyr, levende i sommersesongen og modeller av dyr i vintersesongen. Her skal en kunne leke seg til kunnskap om landbruk og dyrehold! I motsatt ende av låven innredes det en trøndersk *masstue* (bryggerhus) med tilstøtende aktivitetsrom hvor barn og voksne skal være aktivt med på baking, safting, sylting, hermetisering, vasking og andre aktiviteter som var vanlige på en gård i Trøndelag på 1950-tallet.

Delprosjekter

Lån fra Stiklestad

Mål

Låna skal opprustes og innredes som et eksempel på et 1950-tallshjem på et trønderisk gårdsbruk, og skal fungere som hovedbygningen på gården. Den skal vise et hjem etablert rundt 1950, for en barnefamilie, og vil bli innredet ut fra en slik familiesituasjon. Innredningen skal være mest mulig realistisk og typisk for den tiden.

Historikk

Våningshuset fra Stiklestad er bygd ca 1800. Det er ei låna; en lang, toetasjes laftebygning, typisk for trønderisk byggeskikk på den tiden. Museet mottok Stiklestadlåna som

gave (av Staten) i 1919, i 1926 sto låna ferdig oppsatt i Friluftsmuseet, og i 1930 var første etasje innredet. Ved gjenoppbyggingen ble omtrent all overflatebehandling og innredning senere enn 1800-tallets begynnelse fjernet, for å føre låna tilbake så nær som mulig til sin opprinnelige skikkelse. Et tilbygg i lengderetningen fra 1865, inneholdende stue, kjøkken, gang og egen inngang, ble skilt fra ved flyttingen og ikke gjenreist på museet. Slik påbygging er et typisk eksempel på trønderlånas utvikling gjennom 1800-tallet, men museet valgte å vise låna i et tidligere stadium. Innredningen, som skulle formidle bondens boskikk fra tidlig 1800-tall, har siden ikke vært forandret, og 2. etasje har hele tiden stått umøblert. Låna var i bondeie da den ble bygd, men etter kort tid tok en offisersfamilie over gården, og de siste åra før den kom til museet var den prestegård. Innredning og rombruk må derfor i denne tiden ha vært preget av de kondisjonertes normer, mens selve bygningen viser en landsens byggeskikk hos både embetsfolk og bønder.

Innredning og møblering

Når en kommer inn i Stiklestadlåna, skal det oppleves som å gjøre en tidsreise tilbake til 1950-tallet, og som om en kommer inn i et virkelig hjem på en trøndergård i den tiden. Fra gangen kan en se inn i finstua, med gammel, fin tapet, og innredet med de fineste møblene, med arvegods fra generasjonene før, og som har en aura av høytid over seg. Finstua ble kun brukt i julehelgen og ved andre høytidelige anledninger. På den andre siden av gangen ligger dagligstua. Den er enklere innredet, med litt gammelt og litt nytt, med møbler delvis laget på lokale snekkerverksteder. Veggene er malt i lys femtitaltsfarge, radioen står på sin faste hylle, og ved veggen står divanen hvor far leser avisen og tar sin lille middagslur.

Selve hjertet i huset, kjøkkenet, ligger ved siden av, med spiskammers dør i dør. Kjøkkenet, arbeidsplassen til husmoren, har fått en oppdatering av de nye husbondsfolkene; her er plater på veggene, med lys, blank femtitaltsfarge, - moderne og lettstelt. Ved døren er det utslagsvask med varmtvannsbeholder over, og foran vinduet er det ny oppvaskbenk med overskap, og den siste nyanskaffelsen; et kjøleskap. Under peiskappen etter den tidligere

kjøkkenpeisen står en elektrisk komfyr ved siden av den gamle vedkomfyren, som er god å ha på kalde vinterdager. På gulvet står skålen til kattermaten. Er en heldig kan en også komme inn i kammerset, som brukes som en stue, - litt ”finere” enn dagligstua, men ikke så ”fin” som finstua. Slik kan en gå gjennom rom etter rom i låna, og få et innblikk i hvordan en familie kan ha levd og bodd i Trøndelag på femtitallet.

Formidling

Låna fra Stiklestad skal bli en opplevelsesbase for boskikk og livet i hjemmet på 1950-tallet. Bygningen innredes som et hjem. Bomiljøene i de forskjellige rommene vil vise endringene i teknologi og sosiale forhold. I tillegg til at publikum kan besøke låna på egen hånd, vil en ved hjelp av rollespill eller omvisning kunne sette trønderlåna i sammenheng med resten av tunet og med resten av Norsk Folkemuseum.

I formidlingen ønsker vi å ta for oss tidstypiske temaer fra 1950-tallet, i låna er det naturlig at et av temaene er kvinnens stilling, med bondekvinnelag, husmorlag, ny teknologi og 1950-tallet som husmoras gullalder. Et annet tema er barns hverdag, der 1950-tallets verdier formidles til dagens barn og unge.

Nødvendig reparasjon og vedlikehold

Det er et stort behov for reparasjon og opprustning av Stiklestadlåna. Bygningen står på en tørrmurt ringmur av en type rød granitt som antakelig stammer fra et brudd i nærheten av Oslo. Begge langvegger i kammer mot sørøst har forskyvninger og andre svekkelser, og innervangen er punktvis rast ut. Disse murene må demonteres og mures opp på nytt. Trappen var delvis rast ut og ble demontert i 2006. I forbindelse med justering av terrengnivået i selve tunet (under oppføring av låven) har opptrinnet blitt unaturlig høyt eller det ble fjernet et trinn. Dette må løses ved bygging av ny trapp.

Dessuten har taket behov for omlegging. Det er mye frostsprengt stein over hele østre takflate, og anslagsvis 1/3 av flaten er ødelagt. Hele østre takflate må derfor tekkes om. Vestre side er i bra forfatning, og har derfor ikke behov for omtekking på denne side, med mindre det er ønskelig å tilbakeføre til opprinnelig type stein. Videre må bygningen soppvaskes og males.

Fremdrift

Vedlikeholds- og reparasjonsarbeidene er planlagt utført vår og høst 2009. Ombygging og innredningsarbeid vil foregå i andre halvår 2009. Deretter følger umiddelbart møblering av rommene, med ferdigstilling medio 2010. Planlegging av formidlingen er godt i gang, og vil foregå parallelt med de øvrige arbeider.

Låve fra Elnan

Mål

Driftsbygningen skal ferdigstilles for å kunne vise 1950-tallslandbruk, og tilrettelegges for levende og deltakende formidling, hvor formidlings- og aktivitetsrom, samt realistisk innredete rom for husdyr, redskaper, vognskjul osv, skal fungere sammen i formidlingen.

Historikk

Låven fra Elnan Vestre ble bygd i 1899, etter tegninger signert Arentz, Trondhjem. Det er en ”enhetslåve”, med alle uthusfunksjoner under ett tak, noe som var blitt et ideal rundt 1900.

Elnanlåven rommet da fjøs for 24 kuer, stall og andre dyrerom for hester, sauer og høns, foruten låverom og fôrrom. Fjøset ble senere modernisert i flere etapper, og fikk betonggulv, elektrisk lys, innlagt vann og melkeanlegg.

Da museet fikk driftsbygningen i gave i 1998 var den, i størrelse og form, lite representativ for Trøndelags landbruksbebyggelse. Ved oppføringen på museet ble elementene i bygningen derfor brukt fritt i en ny sammenstilling for å kunne vise en mer vanlig trøndersk låvetype fra det 20. århundre; den vinkelformede driftsbygningen. Låven framstår nå som 1950-talls, men med spor av bygningshistorien gjennom vel femti års bruk. Utvendig er låven ferdigstilt, og malt i den rette rødfargen, men det meste av innvendige innredningsarbeider gjenstår.

Formidling

Elnanlåven blir sentrum for landbruksformidlingen på Norsk Folkemuseum. Det blir også et sted der flere sanser skal tas i bruk. I den ene delen av låven innredes det rom for husdyrene som holder til på Norsk Folkemuseum i sommersesongen. Her skal det være båser og binger til gris, høner, ku, sau og hest. Her skal barn og voksne som besøker museet ha mulighet til å komme i nærkontakt med dyrene, ved dyrematerunder eller landbruksaktiviteter der barn kan "jobbe" i landbruket på Norsk Folkemuseum og Bygdø Kongsgård.

Det er også viktig for oss at Elnanlåven blir en arena for læring utenfor sommersesongen. Derfor ønsker vi at barn i vintersesongen skal få leke seg til kunnskap om landbruk og husdyrhold. Med modeller av dyr i naturlig størrelse, et historisk miljø og enkle rekvisitter skal barna med enkel rollelek få kunnskap om livet på en bondegård. Barna må mate, melke og måke. Skyssekaren må se til at passasjerene sitter godt i vogna som står ute på tunet før Blakken farer av sted. Ved hjelp av slike enkle virkemidler og barns fantasi ønsker vi å gjøre låven til et sted for formidling hele året.

I den andre delen av låven ønsker vi at barn og voksne skal ta en aktiv del i formidlingen. I *masstua* (bryggerhuset) og aktivitetsrommet som bygges i tilknytning til denne ønsker vi at publikum skal få være med å lage historisk mat, stappe pølser, hermetisere kjøttkaker, vaske klær, og andre aktiviteter som fremdeles var vanlig på 1950-tallet.

Viktige målgrupper er grunnskoleelever på undervisning, barnefamilier på familiearrangementer og voksne og eldre på ”retrokvelder”.

Fremdrift

Bygging av rom for dyr med båser for kyr, binger for gris, sau og kalver, samt stall gjennomføres i 2009. Teknisk rom med elanlegg, alarmsentral og sikringsanlegg bygges i låvens tidligere fraukjeller, og arbeidet utføres i første halvdel av 2009. Undervisnings- og aktivitetsrommene bygges og innredes høsten 2009 og våren 2010. Utvikling av formidlingen er i gang og vil fortsette parallelt med de øvrige arbeider.

Bolighus fra Hovde

Mål

Bygningen skal ferdigstilles med innvendige arbeider og innredning, for å fungere som kårbolig på gården.

Historikk

Huset fra Hovde er bygd i to perioder. Den eldste delen er fra ca 1700 og ble påbygd ca 1850. Som de vanlige trønderlånene er også Hovdehuset påbygd i lengden, men skiller seg fra lånene ved at det bare har en etasje. Museet kjøpte Hovdehuset i 1925, og i 1937-38 var det ferdig oppsatt i Friluftsmuseet. De faste innredningene som ble regnet for opprinnelige, ble beholdt, mens senere innredninger ble fjernet. Noe gammelt innbo som hørte til bygningen, ble plassert der. Ut over det ble rommene ikke innredet og møblert, og det har ikke vært gjort noe med innredningen senere.

Da låven fra Elnan ble satt opp, ble Hovdehuset flyttet til motsatt side i Trøndelagstunet og er nå med og gir tunet den riktige trønderske firkantformen. Huset er ferdig restaurert utvendig etter flyttingen, men innvendig gjenstår det store innrednings- og restaureringsarbeider.

Formidling

Stua fra Hovde skal bli en integrert del av formidlingen i tunet og bidra til å gi et helhetsbilde av en gård i Trøndelag på 1950-tallet.

Fremdrift

Innvendige tømrerarbeider skal utføres høsten 2009. De innvendige snekkerarbeidene er planlagt gjennomført høsten 2010, og likedan konservering og innredning. Planlegging av formidlingen vil foregå frem mot gjennomføringen av innredningen.

Stabbur fra Koa

Mål

Koastabburet skal ferdigstilles som et eksempel på et stabbur på et trøndersk gårdsbruk på 1950-tallet.

Historikk

Buret kommer fra gården Koa, som i sin helhet ble flyttet til en ny tomt da jernbanen ble anlagt gjennom området omkring 1903-04. Antakelig var uthusene 100 år da gården brant ned til grunnen i 2004. Buret var en del av gårdsanlegget og ble berget fra brannen, og er derfor i nåværende form ca 100 år. Det er et typisk eksempel på et trøndersk bur, med forankring i eldre byggeskikk.

Museet fikk buret i 2004. Fundamentering ble utført høsten samme år, og gjenoppføringen startet januar 2005. Bygningen ble ferdigstilt utvendig med panel og skifertekking våren 2007, og malt i en rødfarge etter tradisjonen.

Formidling

Buret fra Koa er forrådsrommet på gården. Bygningen skal være en naturlig del av en hver aktivitet på tunet.

Fremdrift

Innvendige byggearbeider i buret skal ferdigstilles høsten 2009. Innredning med utstyr som hørte til i bur på femtitallet følger umiddelbart etter byggearbeidene er avsluttet, og skal være ferdig vinteren 2009/2010. Planlegging av formidlingen er i gang, og vil foregå parallelt med byggearbeidene.

Uteområde

Mål

Tunet med hager og tilliggende jorder skal ferdigstilles som et eksempel på 1950-tallets gårdsbruk med tun og omgivelser i Trøndelag.

Historikk

Arbeidene med "Trønderhagen" (området bak trønderlåna) ble påbegynt i 1999. Inntil da besto området av to jorder, "Uttrøndelag" bak låna, der hagen er i dag, og "Inntrøndelag", hvor låven nå står. Det var plantet en trekke med bjørk langs den ene siden av veien fra Gudbrandsdalssetra til Trøndelagstunet.

I Trønderhagen er det gradvis innført granhekk, frukttrær, bærbusker, syriner og sjasmin, samt humle. Alle frukt- og bærsorter er trønderske. Hagemøbler er også kommet på plass. Hagen slik den ser ut i dag, stod ferdig i 2001. Tuntreet ble plantet i 2005.

Videreutvikling av uteområdet

Videre beplantning med steds- og tidsriktige plantesorter skal fortsette. Videre skal det settes opp stakittgjerde og tilføres andre elementer som melkerampe ved "bygdeveien", flaggstang, tørkestativ (tørkesnor) og brønn.

Fremdrift

Den videre utvikling av uteområdet er under planlegging. Arbeidene skal gjennomføres i løpet av 2010. Planlegging av formidlingen foregår parallelt.

Trøndelagstunets rolle på Norsk Folkemuseum

En utvikling og ferdigstilling av Trøndelagstunet vil gi publikum innsikt i de sentrale endringene i norsk landbruk på 1950-tallet. Norsk Folkemuseum viser flere bygninger og miljøer fra det førindustrielle landbruket. Da disse husene ble oppført på museet, viste de et levesett som riktignok var alderdommelig, men som fortsatt var kjent for mange besøkende. Dagens besøkende har ikke opplevd det førindustrielle landbruket, og for mange er det noe fullstendig ukjent.

Ved å vise landbruket på 1950-tallet ønsker Norsk Folkemuseum å skape en referanseramme for dagens mennesker. Mange voksne vil kjenne seg igjen i interiørene. Barn og unge vil oppleve en tid som ligger et stykke tilbake, men som også har elementer de kjenner. Vårt håp er at Trøndelagstunet kan bidra til å skape innsikt i utviklingen som har foregått både i landbruket og i boskikken. Ved å vise en brytningstid som 50-tallet var, kan vi bruke tunet til å belyse en forbindelse mellom det gamle bondesamfunnet og dagens samfunn.

I tillegg vil muligheten for deltagende aktiviteter ("hands on") tilby opplevelser som involverer flere sanser for både voksne og barn. De vil kunne lære gjennom å se, høre, føle, smake og gjøre i en utstrekning som ikke er mulig i dagens utforming av museet.